

TÜRKİYE CUMHURİYETİ TARİHİ

19. YÜZYILIN İKİNCİ YARISINDAN 20. YÜZYILIN
BAŞLARINA KADAR OSMANLI DEVLETİ VE
YENİ TÜRKİYE'NİN DOĞUŞU
(MODERNLEŞEN TÜRKİYE)

1

9. BİRİNCİ DÜNYA SAVAŞI'NA SON VEREN MÜTAREKELER, PARİS BARIŞ KONFERANSI VE BARIŞ ANTLAŞMALARI*

I. Dünya Savaşı, sonuçları itibariyle bütün insanlığı derinden etkileyen, 20. yüzyılın başında siyasi, iktisadi ve askerî alanlarda çığır açan bir savaş olmuştur. Savaş sırasında yapılan gizli anlaşmalar göz önüne alındığında savaşın gerçek sebebinin ekonomik olduğu açıkça görülmektedir. Almanya ve İngiltere arasındaki küresel, Fransa ve Almanya arasındaki bölgesel ve küresel, Avusturya, Osmanlı Devleti ve İtalya, Rusya arasındaki bölgesel rekabetler ve çekişmeler bu gizli anlaşmaların zeminini hazırlamıştır. İngiltere, Fransa ve Rusya stratejik ittifakında esas düşman Almanya iken, âdeta ödül olarak dağıtılan topraklar Osmanlı Devleti'ne aitti.

Savaşan taraflar için savaşın iki-üç ay içerisinde kendi lehlerine sonuçlanacağı inancına rağmen, on ikinci ay sonunda herhangi bir sonuç elde edilememesi topyekûn bir savaş stratejisi ortaya çıkarmıştır. Bu strateji, toplumun her kesimini savaşın içerisine çekme politikası götüğünden devletler kendi planları için bütün sivil kurumları ve vatandaşları savaşın bir aracı olarak kullanmışlardır. Üçüncü yılın sonunda, yine bu stratejiyi uygulayan ve savaşa girdiğinde bazı halk hareketleriyle ve iktisadi buhranlarla karşı karşıya olan Çarlık Rusya'sı, savaş durumunda çok büyük değişikliklere sebep olacak mütareke talebini Almanya'ya iletmiştir. Rusya'yı mütareke isteğine götüren bazı olaylar yaşanmıştı ve bunun bir geçmişi vardı. I. Dünya Savaşı'nın sonuna doğru Rusya'daki sosyal ve ekonomik dengesizlikler hızla artmış ve işçi sınıfı eylemlerini sıklaştırmıştı. 1905 yılındaki devrim teşebbüsünün Rus hükûmeti tarafından bastırılmasına rağmen Çar II. Nikola, Duma'yı açmak ve hürriyet konusunda daha esnek olmak zorunda kalmıştı. Hızla yayılmakta olan fikir akımlarıyla beraber örgütlenmeler, savaşın getirdiği yorgunluk üzerine şiddetlenmişti. Doğu Karadeniz'in ve Doğu Anadolu'nun önemli şehirlerine yerleşmiş olsa da, Rusya'nın kendi içerisinde yaşadığı ekonomik sıkıntılara ek olarak, müttefiklerinin Çanakkale'deki Türk savunmasını geçemeyerek askerî ve ekonomik yardım ulaştıramaması, halkın sorunlarını ve şikâyetlerini son raddeye ulaştırmıştı.¹³²¹

* Prof. Dr. Haluk Selvi, Sakarya Üniversitesi Öğretim Üyesi, hselvi@sakarya.edu.tr

1321 David Fromkin, **Barışa Son Veren Barış**, Çev. Mehmet Harmancı, İstanbul 2008, s. 214; John Merriman, **A History of Modern Europe: From the Renaissance to the Present**,

Rusya'da meydana gelen bu olaylar sadece savaşın kaderini değil, yaklaşık yüzyıl boyunca bütün dünyayı etkileyecek yeni bir oluşumun zeminini hazırlayacaktır. Rusya'da 8 Mart 1917'de başlayan halkın protesto eylemleri, işçilerin de grev ve yürüyüşüyle birlikte büyükşehir ayaklanmalarının başlamasına neden olmuştur. 16 Mart'ta Çar II. Nikola tahtından indirilerek üç yüz yıllık Romanov hanedanının hâkimiyetine son verilmiştir. Ancak Rusya'da olaylar bununla sınırlı kalmayarak ihtilali gerçekleştiren Bolşevikler ve Menşevikler çatışma içerisine girmişler ve iktidar kavgaları başlamıştır. Başbakan Kerenski her ne kadar Eylül ayında Cumhuriyet'i ilan etse de karışıklıklar sona ermemiş ve 7 Kasım 1917'de bir hükûmet darbesi ile Bolşevikler idareyi ele geçirmişlerdir. İlk icraat olarak savaştan çekilmek adına İttifak Devletlerine mütareke teklif eden Lenin liderliğindeki Bolşevik Hükûmeti, Çarlık Rusya'sı döneminde İtilaf Devletleri arasında imzalanan gizli antlaşmaları da dünya kamuoyuna duyurmuştur.¹³²²

Bolşevik İhtilali sadece Çarlık Rusya'sının değil bütün dünya milletlerinin geleceği üzerinde kalıcı bir etki yaratmıştır. I. Dünya Savaşı'nın gidişatını etkilemesi açısından ise ayrı bir öneme sahiptir. Osmanlı Devleti bu olaydan olumlu etkilenen ülkelerin başında geliyordu. Çünkü Doğu cephesinde Ruslar, Trabzon'un batısından başlayarak, Erzincan-Kemah yolundan, Dersim ve Murat Suyu'nun güneyine kadar ve Van Gölü ile Başkale'ye uzanan geniş bir hat boyunca kontrolü ele geçirmişlerdi. 1877-78 Savaşı sonucunda Elviye-i Selâse de Rus hâkimiyeti altına girmiş olduğu için Anadolu coğrafyasının doğusu Türk hâkimiyetinden çıkmıştı.

Rusya'daki bu siyasi değişiklikler Osmanlı Devleti ve Kafkasya Müslümanlarında ümitli bir bekleyişe sebep olmuştu. Onların yıllardır bekledikleri fırsat ortaya çıkmış ve işgal altındaki Müslüman Türk halkının kurtarılması için uygun bir zemin oluşmuştu. Rusya'nın müracaatı üzerine 2 Aralık 1917'de Brest-Litovsk şehrinde Almanya, Avusturya-Macaristan, Osmanlı Devleti, Bulgaristan ve Rusya arasında mütareke görüşmeleri başlamış ve 15 Aralık'ta da mütareke imzalanmıştı.¹³²³

Erzincan Mütarekesi ile Osmanlı Devleti ve Sovyet Rusya arasında bazı uzlaşmalar gündeme gelmeye başlamış olsa da kesin çözüm ancak Brest-Litovsk Antlaşması ile elde edilmiştir. Brest-Litovsk Barış Antlaşması, Rusya Sovyet Federatif Sosyalist Cumhuriyeti ile Alman İmparatorluğu, Avusturya-Macaristan İmparatorluğu, Osmanlı Devleti ve Bulgaristan Krallığı arasında 3 Mart 1918'de imzalanmıştır. Brest-Litovsk Antlaşması, İttifak Devletleri açısından Rusya'ya karşı elde edilmiş büyük bir zafer olarak görülse de

New York-London 2009, s. 927-934.

1322 Fromkin, *age.*, s. 214-218.

1323 Akdes Nimet Kurat, "Brest-Litovsk Müzakereleri ve Barış", *Bellekten*, XXXI/121-124, 1967. s. 376.

genel savaş onların aleyhine sonuçlanacağından antlaşma yok sayılacak ve tarihe ölü doğan antlaşmalardan birisi olarak geçecektir.¹³²⁴ Antlaşma imzalandığında İttifak Devletlerinin doğu cephelerinde toprak kazançları olsa da batı ve güney cepheleri için aynı şeyi söylemek pek mümkün görünmüyordu.

9.1. Genel Savaşın Sonu ve Mütarekeler

İttifak Devletleri, Brest-Litovsk Antlaşması ile biraz nefes aldılar ancak 1918 yılının ortalarına gelindiğinde savaşın neticesini belirleyen bazı olumsuz gelişmeler yaşandı. 1918 Mart-Temmuz ayları arasında Almanya, doğu cephesinden kaydıracağı birliklerle batı cephesinde son bir taarruz yaptıysa da 750.000 askerine mal olan bu girişimden bir sonuç elde edemedi. Bulgaristan ise hem Yunanistan'ın savaşa girmesi hem de Almanya'dan gerekli yardımları alamamasından dolayı zor durumda kaldı ve ordu içinde çözümler başladı. Bu durumdan yararlanan İtilaf güçleri dört yandan Bulgaristan'a saldırdılar ve Bulgaristan cephesini çökerttiler. Geri çekilmeler nedeniyle Bulgarlar 25 Eylül 1918'de barış istediler. Bu durum İtilaf Devletlerine rahat bir nefes aldirmişti. 29 Eylül'de Selanik Mütarekesi ile Bulgaristan savaştan çekildi. Bulgaristan'ın her türlü imkânı böylece İtilaf Devletlerine açılmıştı. Bulgaristan'ın savaştan çekilmesi, hiç beklenmedik bir şekilde Makedonya cephesinin ve peşinden İttifak Devletlerinin çöküşünü getirdi.¹³²⁵ Bu durum Osmanlı Devleti ile müttefiklerinin bağlantısını kestiği gibi başkent İstanbul'u da tehlikeye açık hale getirmişti. Sadrazam Talat Paşa, Bulgaristan'ın savaştan çekilme haberini büyük bir üzüntü ile karşıladı.¹³²⁶

Makedonya cephesinde bu gelişmeler olurken, Osmanlı Devleti Filistin cephesinde İngiliz saldırısının cephenin doğu tarafından geleceği şeklindeki beklentisinin bedelini bu cephenin çökmesiyle ödemiş, 38 gün gibi kısa bir sürede 5000 şehit, 75.000 esir vermiş, 560 kilometre toprak kaybetmişti. Diğer yandan Musul'a kadar olan Irak toprakları da İngilizler tarafından işgal edilmişti.¹³²⁷ Gerek Bulgaristan'ın savaş dışı kalması gerekse güney cephesinin çöküşü Osmanlı Devleti'nin de artık ateşkes istemesi gerektiğini gösteriyordu. Ancak Enver Paşa Almanya'daki karargâhta bulunan Türk delegesi Zeki Paşa'ya Alman ve Avusturya kuvvetlerinden oluşturulacak bir ordunun Bulgarların yardımına gönderilmesi ile durumun düzeltilebileceğini söylü-

1324 Brest-Litovsk Barışı hakkında detaylı bilgi için bk. Akdes Nimet Kurat, **Türkiye ve Rusya (1798-1919)**, TTK Yay., Ankara 2011, s. 339-395; Yusuf Hikmet Bayur, **Türk İnkılabı Tarihi**, TTK Yay., C 3, IV. Kısım, Ankara 1991, s. 135-138.

1325 Misha Glenny, **Balkanlar (1804-1999) Milliyetçilik, Savaş ve Büyük Güçler**, Çev. Mehmet Harmancı, İstanbul 2001, s. 352.

1326 Hasan Babacan, **Mehmet Talat Paşa (1874-1921)**, Ankara 2005, s. 170.

1327 Durdu Mehmet Burak, **I. Dünya Savaşında Türk-İngiliz İlişkileri (1914-1918)**, Ankara 2004, s. 148.

yordu.¹³²⁸ Ancak bu isteklerin yerine getirilmesi mümkün olmayacaktı.

Filistin cephesinin çökmesi, Bulgaristan'ın savaştan çekilmesi, Türk ekonomisinin bu savaşı sürdürme kabiliyetinin kalmaması, Almanya'nın da yenilgiye doğru gittiğinin açık şekilde görülmesi ve Avusturya'nın mütareke teşebbüsleri Osmanlı Devleti için mütareke görüşmelerine başlamaktan başka bir çıkar yol bırakmayacaktı. Sultan Mehmet Reşat'ın ölümü üzerine 3 Temmuz 1918'de tahta geçen Mehmet Vahdettin de savaşın artık devam ettirilemeyeceği görüşüne sahipti. Bu yüzden İtilaf Devletlerinin isteği ve baskısıyla İttihat ve Terakki hükûmeti (Talat Paşa hükûmeti) istifa etmiş yerine Ahmet İzzet Paşa Hükûmeti kurulmuştu. Mütarekeyi imzalayacak hükûmet de bu yeni kabine olacaktı. İtilaf Devletleri adına İngiliz heyetiyle Limni Adası'nın Mondros Limanı'nda yapılan görüşmeler çok çetin geçecekti. İngilizlerin mütareke teklifleri çok ağır maddeler içeriyordu ve İngilizler Türklerden tam bir teslimiyet istiyordu. Maddelerde yapılması planlanan işgallerin hukuki temellerinin yerleştirildiği görülüyordu. Osmanlı heyeti iki maddenin kabul edilmez olduğunu (7. ve 24. maddeler) açıklasa da bu maddeleri değiştirme imkânı olmayacaktı. Zira mütarekenin reddi İstanbul'un işgaline kapı açabilecekti. Osmanlı heyeti Ermenilerle ilgili 24. maddenin hiç olmazsa gizli tutulmasını istediyse de bu istek de kabul görmedi.¹³²⁹ Mütareke anlaşması, işgalin örtülü halinden başka bir şey değildi. Osmanlı Devleti'nin müttefikleri de aynı akıbete uğrayacaklardı.

Almanya ve Avusturya-Macaristan 1918'den önce de İtilaf Devletleri ile barış görüşmelerinde bulunmuşlar ama bundan bir sonuç alamamışlardı. 1917 yılında Avusturya-Macaristan'ın İtilaf Devletleri ile barış girişimlerini Almanya engellemiş, verdiği destekle Avusturya-Macaristan'ın ittifak içinde kalmasını sağlamıştı.¹³³⁰ Ancak 1918 yazına gelindiğinde artık Avusturya-Macaristan için geriye dönülmez noktaya gelinmişti. Bir yandan Çekoslovakya'nın ve Macaristan'ın bağımsızlıkları, diğer yandan İtalya'nın saldırısı karşısında cephenin yarılması Avusturya-Macaristan'ı zor durumda bırakmıştı. Dağılan imparatorluğun savaşı bırakmaktan başka çaresi yoktu ve ABD'ye mütareke teklifinde bulunuldu. Teklif kabul edildi, İtilaf Devletleri adına İtalya ile Avusturya-Macaristan arasında 3 Kasım 1918'de Villa Guisti Mütarekesi imzalandı. İtalya bu mütarekeye dayanarak Avusturya topraklarına girdi.

Savaşın ve İttifak Devletlerinin en önemli gücü olan Almanya ise 1918 sonbaharında İtilaf Devletlerinin yoğun saldırısı altındaydı. Bu saldırılara direnemeyen Almanya, 3 Ekim 1918'de İsviçre üzerinden mütareke girişim-

1328 Enver Paşa'nın mütareke ile ilgili görüşleri için bk. Mustafa Çolak, **Komitenin Kahramanı Enver Paşa**, İstanbul 2019.

1329 Sina Akşin, **İstanbul Hükümetleri ve Milli Mücadele**, I, İstanbul 1992, s. 270.

1330 Fahir Armaoğlu, **20.Yüzyıl Siyasi Tarihi (1914-1995)**, İstanbul 2004, s. 70.

lerine başlamıştı. Savaşın kaybedildiği bir ortamda Almanya'da bir de iç karışıklık baş gösterdi. 9 Kasım'da II. Wilhelm tahtını kaybederken, 11 Kasım 1918'de Almanya, Rethondes'da İngiliz ve Fransız temsilcilerle mütarekeyi imzaladı, Almanya için de savaş bitmişti. Mütarekeye göre, Alsas-Loren Fransa'ya bırakılıyor, Manheim, Mainz, Koblenz, Köln gibi Almanya'nın en önemli şehirleri işgal altına alınmıyordu.¹³³¹

Savaşa son veren mütarekeler, Yunanistan'daki Selanik'te, Yunanistan idaresindeki Limni Adası'nın Mondros Limanı'ndaki İngiliz Agememnon zırhlısında, İtalya sınırları içindeki Padova'daki Villa Guisti'de ve Fransa'da bulunan Compeigne Ormanı'ndaki bir tren garında imzalanmıştır. Görüldüğü üzere mağluplar galiplerin topraklarında onlara teslim olmuş, savaş sırasında elde ettikleri bütün toprakları boşaltarak her türlü teslim olma şartını kabul etmişlerdir. İtilaf Devletleri mağlubiyeti kabul eden devletlerin herhangi bir direniş hareketine girişmemeleri için mütareke maddelerinde askerî alanların ve silahların hemen teslimini şart koşmuşlar, stratejik bölgelerin de kendileri tarafından işgal edilmesini mütareke maddelerine koymuşlardır.

I. Dünya Savaşı sonunda imzalanan dört mütareke, 1919 ve 1920 yıllarında imzalanacak olan beş antlaşmaya kaynaklık teşkil etmiştir. Sevr Antlaşması Mondros Mütarekesi'nin, Neulliy Antlaşması Selanik Mütarekesi'nin, Versailles Antlaşması Rethondes Mütarekesi'nin, Saint Germain ve Trianon Antlaşmaları ise Villa Gusti ve Belgrat Mütarekelerinin etkisi altında uygulanmaya konulmuştur.¹³³² Galipler, mütareke dönemini uzatmamak ve özellikle Avrupa içinde durumu kontrol altına almak için barış antlaşmalarının imzalanması amacıyla 1919 yılının başında Paris'te toplanılmasını kararlaştırmıştır.

9.2. Paris Barış Konferansı

I. Dünya Savaşı'na son verecek antlaşmalar, Paris'te Versailles Sarayı'nda 18 Ocak 1919'da 32 devletin katılımıyla toplanacak barış konferansında hazırlanmıştır. Toplantının başlama tarihi aynı zamanda Alman İmparatorluğu'nun kuruluş tarihidir ve galipler tarafından bilinçli olarak seçilmiştir. Konferansa dünyanın 5 kıtasından 27 devlet, 4 dominyon (Kanada, Avustralya, Yeni Zelanda, Güney Afrika) ve Hindistan delege yollamıştır. Konferansa katılan devletler İttifak Devletleri ile savaşmış ya da onlara savaş ilan etmiş devletler olup, müttefik, daha az müttefik ve ortak devlet gibi sınıflandırmaları

1331 Bülent Bakar, "Ateşkes Sürecinde İttifak Devletleri'nde Yaşanan Gelişmeler (Eylül-Aralık 1918)", **I. Uluslararası Türk Kültürü Ve Tarihi Sempozyumu (19-20-21 Nisan 2018)**, İstanbul s. 301-302.

1332 Temuçin Faik Ertan, "I. Dünya Savaşı'nı Sona Erdiren Mütarekelerin Karşılaştırmalı Analizi", **Dokuz Eylül Üniversitesi 2. Uluslararası Tarih Sempozyumu (16-18 Ekim 2014): 100. Yılında I. Dünya Savaşı Bildiriler Kitabı**, İzmir 2015, s. 495.

lara tabi tutulmuşlardır. Mağlup devletler konferansa davet edilmemiş, söz hakkı verilmemiş, antlaşmalar hazırlandıktan sonra imzaya çağırılacakları bildirilmiştir.¹³³³

Dünya'da yeni bir düzenin kuruluşuna gidilirken, birçok milletin konferanstan beklentileri vardı. Yeni haritaların çizileceği bu toplantıda büyük güçler, yeni büyük bir savaşı imkânsız kılmak isterken aynı zamanda beklentileri olan toplumların taleplerini karşılayacak bir polis gücü gibi davranmak zorunda kaldılar. Çünkü dünyanın o güne kadar gördüğü en büyük güçler ve halklarının bir istişare toplantısı yapılacaktır.¹³³⁴

Konferans kararlarının hemen hemen tamamını Amerika, İngiltere, Fransa, Japonya ve İtalya vermiştir. Bu devletlerin Başbakan ve Dışişleri Bakanlarından meydana gelen Onlar Konseyi kurulmuş ve bu konseye de Fransa ve İngiltere hâkim olmuştur. Konferansa katılan ABD Başkanı Wilson için, bütün mesele uluslararası ilişkilerde devamlı bir barışı sağlayacak ve koruyacak bir Milletler Cemiyetinin kurulmasıdır. Nitekim bu politika-sının gerçekleştiğini gördüğünde konferans işleriyle daha fazla uğraşmadan Paris'ten ayrılarak ülkesine dönmüştür.¹³³⁵

Fransa ve İngiltere, barışı düşünmekten çok, savaştan sonraki dönemde kendi menfaatlerini en iyi şekilde gerçekleştirecek yolu arama endişesindeydiler. Wilson'un idealizmine ve gerçeklerden uzak tutumuna karşılık, Fransa Başbakanı Clemenceau ve İngiltere Başbakanı Lloyd George, Avrupa'nın klasik diplomasisini temsil etmekteydiler. Konferansta Fransa'nın bütün amacı, Almanya'yı bir daha başını kaldıramayacak derecede ezmektir. Clemenceau, bir Fransız-Alman dostluğuna inanmıyordu. İngiltere'nin birinci amacı, Alman donanmasını ortadan kaldırmak ve ondan sonra da Almanya'nın bir kere daha Avrupa dengesini bozmasını önleyecek tedbirleri almaktır. Japonya, ilk ayda Uzakdoğu'daki isteklerini müttefiklerine kabul ettirip konferansta pasif bir rol oynadı, Avrupa ile pek ilgilenmiyordu. İtalya ise İngiltere ve Fransa tarafından Akdeniz'de bir rakip olarak değerlendirildiğinden konferansta bir üvey evlat muamelesi gördü.¹³³⁶

Orta Doğu ile ilgili kararlar İngiltere ve Fransa tarafından verildi, İtalyanların da görüş bildirdikleri oluyordu ama kimse onlara kulak asılmıyordu. Dünya basınının ABD delegasyonuna büyük bir ilgisi vardı, onlar da önemli kararlarda geri durmayı tercih ediyorlardı. Müttefiklerle savaşta aynı safta

1333 Armaoğlu, *age.*, s. 237.

1334 Sisley Huddleston, *Peace-making at Paris*, London 1919, s. 26.

1335 Alan Sharp, "The Paris Peace Conference and Its Consequences", https://encyclopedia.1914-1918-online.net/article/the_paris_peace_conference_and_its_consequences Erişim: 15 Mayıs 2020.

1336 Margaret Macmillan, *Paris 1919: Dünyayı Değiştiren Altı Ay*, Çev. Belkıs Dışbudak Çorakçı, ODTÜ Geliştirme Vakfı Yay., Ankara 2004, s. 67.

yer alan küçük devletler ise konferansta ricacı olarak bulunuyorlardı.¹³³⁷

İngilizler, dünyanın en büyük savaş gücüne sahip olarak zafere büyük katkı verdiklerini, kendileri için en iyi sonucu alacaklarını ve düşmanlıkları bitireceklerini düşünüyorlardı.¹³³⁸ Bununla beraber Osmanlı Devleti, Almanya, Rusya ve Avusturya-Macaristan'daki eş zamanlı çöküş Orta Doğu'dan Avrupa'ya uzanan geniş bir alanda büyük bir boşluk doğurmuştu ve bunun bir an önce doldurulması gerekiyordu. Bu ise konferansın uzun süreceği anlamına geliyordu.¹³³⁹ İngiltere ve Fransa ayrıca, bu konferanstan yaklaşık bir yıl önce Osmanlı Devleti'nin yönettiği toprakların kendileri için gerekli olduğunu ileri sürüyor, Wilson ise 8 Ocak 1918 tarihli konuşmasında da ifade ettiği gibi, müttefikler arasındaki gizli anlaşmaların iptalini ve savaş sonrası koloni isteklerinden vazgeçilmesi gerektiğini belirtiyordu.¹³⁴⁰

Konferansın temel konularından biri, Osmanlı Devleti'nin topraklarıydı. Wilson'un 14 ilkesinin 12. maddesine göre, Osmanlı Devleti'nin Türk egemenliğindeki yerlerde hâkimiyetinin sürmesi, imparatorluğun egemenliği altındaki diğer ulusların otonom ya da bağımsız olması ve Boğazlar'ın uluslararası ticarete açılması söz konusuydu. Osmanlı Devleti'nin durumu hakkında konferans başlamadan İtilaf Devletlerinin de üzerinde mutabık kaldıkları hususlar vardı. Örneğin; boğazların İstanbul dahil edilerek uluslararası bir konuma getirilmesi, Suriye, Mezopotamya, Filistin, Arabistan bölgeleriyle Ermeni ve Kürtlerin yaşadığı yerlerde manda idarelerinin kurulması mutabık kalınan konulardı.¹³⁴¹

Bu konferansa her türlü toplumun temsilcisinin birtakım taleplerle gelmesi, birçok sorunun burada ele alınmasını ve tartışılmasını sağlamıştır. Konferansta konuşulan bu sorun ve konulardan bazıları şunlardır: Çin'de egemenliğin devri sorunu; Polonya'nın geleceği, Rus Devrimi'ne ve İrlanda'nın bağımsızlık mücadelesine karşı yapılacaklar, sömürgelerin durumu. Konferansta ayrıca kadınların oy hakkı, siyahlar ve işçilerin hakları gibi konular da gündeme getirilmiştir.¹³⁴²

1337 Macmillan, **age.**, s. 25-28.

1338 Stephen A. Schuker, Rhineland Question: West European Security at the Paris Peace Conference of 1919, **The American Historical Review**, Vol. 51, 1946, s. 285.

1339 Eric Hobsbawm, **Age of Extremes The Short Twenty Century (1914-1991)**, London 1994, s. 31.

1340 Henry Kissinger, **Diplomasi**, Çev. İbrahim Kurt, İstanbul 2000, s. 13.

1341 Resul Yavuz, **Mondros Ateşkes Antlaşması'ndan Sevr Barış Antlaşması'na Giden Süreçte Türk Diplomasisi**, Dokuz Eylül Üniversitesi Atatürk İlkeleri ve İnkılap Tarihi Enstitüsü, Yayınlanmamış Doktora Tezi, 2016, s. 250-251.

1342 Ali Erhan Tan, Tevfik Orçun Özgün, "I. Dünya Savaşı'nın Ardından Yenidünya Düzenine Doğru: 1919 Paris Barış Konferansı", **Türkiye Sosyal Araştırmalar Dergisi**, C 20, S 3, 2016, s. 554.

İkinci Dünya Savaşı'nın temellerinin atıldığı bu konferans, daha çok barış için değil paylaşım amacıyla toplanmıştı. Bu paylaşım savaş sırasında yapılan gizli antlaşmalara göre olacaktı. Galipleri esas ilgilendiren şey, bu görüşmeler sonunda neyi elde edecekleri ve dünyanın hangi bölgesinin onların işgaline açılacağıydı. Diğer yandan intikam duygusunu ve savaşta kendilerine destek veren Rumları, Ermenileri ve Yahudileri de ön plana çıkarmışlardı.

Mondros Mütarekesi'nin imzalanmasından sonra verilecek kararı bekleyen Osmanlı Devleti, haklarını müdafaa etmek için İtilaf Devletlerine müracaat ederek konferansta bulunmak istedi. Defalarca yapılan müracaattan sonra Sadrazam Damat Ferit Paşa Osmanlı Devleti adına konuşmak için 1919 yılının Haziran ayında Paris'e davet edildi. İttihat ve Terakki Fırkasından nefret eden Damat Ferit Paşa, İtilaf Devletlerinin daha önce Osmanlı Devleti'ne yönelttikleri çoğu yanlış iddiaları kabul eden siyasi bir tavır sergiledi. 17 Haziran 1919'da konferansta bir konuşma yapan Ferit Paşa, savaştan ve sonuçlarından İttihat ve Terakki Fırkasını sorumlu tuttu, sanki savaş hiç yaşanmamış gibi davranarak müttefiklerin Osmanlılar hakkında iyi şeyler düşünme zamanı geldiğini, Kuzey Irak topraklarında kalan Musul'un da dâhil olduğu Anadolu topraklarının Osmanlı Devleti'ne bırakılmasını, Padişah'ın Arabistan vilayetlerine iç işlerinde daha fazla serbest davranma hakkı veren valiler atayacağını, bir sınır bölgesi tespit edebilmek için Ermenilerle bizzat müzakere edeceklerini, Orta Doğu'nun hiçbir parçasında manda yönetimi kurulmaması gerektiğini savundu. Ferit Paşa'nın savunduğu bu konular ABD Başkanı Wilson'un 14 ilkesine uyuyordu. Ancak İngilizler ve müttefikleri Osmanlı delegasyonunu alaya alarak, Osmanlı hâkimiyeti altındaki coğrafyada hiçbir zaman refahın ve huzurun tesis edilmediğini iddia ettiler. Bu tutum, İtilaf Devletlerinin Osmanlı Devleti'ni parçalayacaklarını gösteriyordu.¹³⁴³

Bu görüşmelerden sonra Osmanlı Devleti temsilcileri Paris'te bir daha bulunamadı, galiplerin hakkında vereceği kararı bekledi. O karar, Osmanlı Devleti'ni tarihe gömen Sevr Antlaşması olacaktı. Ancak Osmanlı Devleti üzerinde toprak talebinde bulunanlar Paris'te âdeta ayrıcalık sahibiydiler. Bunların başında Yunanistan ve onun Başbakanı Venizelos geliyordu.

İngiltere ve Fransa, Yunanistan Kralı Konstantin'in savaş karşıtlığını ortadan kaldırmak ve Makedonya'da bir cephe açmak için Başbakan Venizelos'u kullandılar. Onlar Venizelos'un krala karşı darbe teşebbüslerini desteklemekle beraber, kralı işbaşından uzaklaştırmadıkça arkalarından emin olamayacaklarını gördüklerinden 1917 Haziranı'nda Atina'ya asker çıkardılar. İngiltere ve Fransa'nın baskılarına dayanamayan Kral Konstantin hükümdarlığı oğlu Aleksandr'a bırakarak çekildi. Selanik'te bulunan Venizelos Atina'ya gelerek yeni hükümeti kurdu ve arkasından da 26 Haziran 1917'de İttifak Devletlerine savaş ilan etti. Savaşa son yılında dahil olan Yunanistan,

1343 Justin McCarthy, **Osmanlı'ya Veda**, Çev. Mehmet Tuncel, İstanbul 2006, s. 223.

müttefiklerine fazla destekte bulunamasa da, yetenekli bir tüccar kabiliyetinde olan Başbakan Venizelos, Paris'te bütün diplomatların sempatisini kazanmayı başardı.

Venizelos'a göre, Ege Bölgesi'nde hem müttefikler, hem de Yunanistan için çok az problemin yaşandığı bir genişleme politikası başlatılabilirdi. Venizelos, bu politikayı yürütebilecek en iyi ülkenin Yunanistan olduğunu iddia ediyordu. Yunanistan, Arnavutluk'un güneyini, tüm Trakya'yı, Oniki Ada'yı, Güneybatı Anadolu'nun büyük bir kısmını ve hatta İngiliz işgali altındaki Kıbrıs Adası'nı bile istiyordu. Venizelos bu bölgelerle ilgili olarak Paris Barış Konferansı'na Rum Patrikhanesi'nin hazırladığı nüfus rakamlarını sunmuştu. Oysa İngiliz makamları, Arnavutluk'ta, Doğu Trakya'da ve Güneybatı Anadolu'da Müslümanların çoğunlukta olduğunu gösteren verilere sahiptiler. Ama Lloyd George, Paris Barış Konferansı'nda bunlar yerine, Rumları memnun edebilmek adına Yunanistan'ın verilerini kullanmayı tercih etmişti.¹³⁴⁴ Müttefik ülkelerin devlet adamları, Yunanistan'ın bu sözlerine kandılar. Ama bölge üzerinde uzmanlığı olan kişiler, bunun iyi bir plan olmadığını İtilaf Devletleri yöneticilerine söylemişlerdi. Ancak onların arzusu, Rumların bölgedeki bütün problemleri çözebileceklerine inanmaktı. Şiddetli bir savaştan yorgun çıkmış olan müttefik ülkeler, Yunanistan'ın kendileri araya girmeden bu işi tek başına bitirmesini istiyorlardı. Böylece İngilizler ve Fransızlar, İtalya'nın Doğu Akdeniz'de ve Batı Anadolu'da kuvvetlenmesinin de önüne geçmiş olacaktı.

Dünyaya sürekli barış düzeni getirilmesi gerektiğini bir yıl önce ilan etmiş olan ABD Başkanı Wilson için de söz konusu Türkler ve Osmanlı Devleti olunca her şey değişiyor, Yunanistan ve Ermeniler için bütün tarihî verilerin değiştirilebileceği gösteriliyordu. Diplomatlarının ve askerî yetkililerin uyarmasına rağmen Wilson'un İngiliz, Rum ve Ermeni iddialarına destek vermesi onun gerçekçiliğine, tarafsızlığına ve sürekli barış tezlerine gölge düşürmüştür. İngiliz, Fransız ve Amerikan diplomatların, Osmanlı Devleti ile hiçbir görüşme yapmadan, mütareke hükümlerine aykırı olarak, nüfusunun % 80'ini Türklerin oluşturduğu İzmir ve çevresini 15 Mayıs 1919'da Yunanistan'a işgal ettirmeleri bu düşüncenin açık bir göstergesidir.

Paris'teki diğer büyük hata, Ermeni iddialarını doğru kabul ederek, Doğu Anadolu'da "Büyük Ermenistan" kurulmak istenmesidir. Türkiye, Rusya, İran, Mısır, Suriye, Avrupa ve Amerika Ermenileri adına kurulan "Ermeni İttihadı Kongresi", 24 Şubat 1919'da toplanarak Bogos Nubar Paşa'nın başında bulunduğu altı kişilik bir heyeti, Paris Barış Konferansı'nda Ermeni isteklerini savunmakla görevlendirdi. Paris'te yüzlerce gazeteci, yazar, şarkıcı, profesör, senatör ve eski bakan, Ermeni davası lehine uzun konuşmalar

1344 Mehmet Sait Dilek, "Paris Barış Konferansı'nda Yunan Talepleri ve Büyük Güçlerin Tutumu", *Karadeniz Araştırmaları Dergisi*, S 36, 2013, s. 32.

yapıyor, konferanslar veriyorlardı. Wilson, Lloyd George ve Clemenceau'nun peşinden bir dakika bile ayrılmayan Ermeni delegeler, devamlı olarak Ermeni davasına borçlu olduğunu hatırlatıyorlardı. Onların bu "arsızlıkları", bitmek bilmeyen talepleri ve bunları ifade ediş tarzları, herkesi kızdıracak bir noktaya varmış ve dostları etraflarından kaybolmaya başlamıştı.¹³⁴⁵

Ermeni Delegasyonu'nun 26 Şubat 1919'da Onlar Konseyi'ne sunduğu "Barış Konferansı'ndan Önce Ermenistan Sorunu" başlıklı muhtıradan, Doğu Anadolu'nun neredeyse tamamı, Orta ve Kuzey Anadolu'dan bazı topraklar ve Kilikya adıyla anılan Adana ve çevresi Ermeniler tarafından isteniyordu. Adana, Ermenilerin Akdeniz'e, Trabzon ise Karadeniz'e çıkış yolu olacaktır.¹³⁴⁶ Bu toprakların kendilerine verileceğine inanan Ermeniler, Filistin'de 5.000 civarında Ermeni'nin Müttefiklerle birlikte savaştığını, Doğu Anadolu'da ise 25.000 kişilik bir kuvvetin onlara destek verdiğini söylüyorlardı.¹³⁴⁷ Kısacası Bogos Nubar'a göre, Ermeniler savaş sırasında İtilaf Devletleri için yaptıkları fedakârlıklardan dolayı bu toprakları hak etmişlerdi.

Ermeni sorununun nihai çözümü Paris yakınlarındaki San Remo'da oldu ve sonuçta Sevr Antlaşması'nda Ermeni istekleri büyük oranda kabul edildi. Paris'te tarih, gerçekler ve insan hakları bir kez daha ayaklar altına alındı. Avrupa ve Amerika, Ermenilere çok yakında istediklerini vereceklerdi. Ancak Başkan Wilson'un ve İngilizlerin ABD mandasında bir Ermeni devleti kurulması düşüncesi 1920 yılında ABD senatosu tarafından reddedildi. Kâzım Karabekir Paşa idaresindeki kuvvetler de aynı yılın sonunda askerî bir harekât ve peşinden Gümrü Antlaşması ile bu Ermeni hülyalarına ve Paris'te kurulmak istenen düzene son verdiler.

9.3. I. Dünya Savaşı'nı Sona Erdiren Antlaşmalar

9.3.1. Almanya ile Barış: Versailles Antlaşması

Paris Barış Konferansı'nda öncelikle Avrupa'daki barış şartları ele alınmıştır. Avrupa için öncelikli olan, saldırganların cezalandırılması, ortadan kaldırılması ve bir daha aynı şeye cüret etmelerinin önlenmesiydi. Orta ve Doğu Avrupa'da sınırlar öyle bir çizilmeliydi ki, yeni kurulacak olan devletlerin askerî güvenlikleri, ekonomik durumları ve milliyetler esasına göre belirlenecek olan sınırlar bir daha değişmesin.¹³⁴⁸ Bu yüzden İtilaf Devletleri

1345 Paul C. Helmreich, *Sevr Entrikaları: Büyük Güçler, Maşalar, Gizli Anlaşmalar ve Türkiye'nin Taksimi*, Çev. Şerif Erol, İstanbul 1996, s. 35.

1346 Harry Howard, *The Partition of Turkey*, New York 1966, s. 225.

1347 Taner Baytok, *İngiliz Kaynaklarından Türk Kurtuluş Savaşı*, Ankara 1970, s. 79; Esat Uras, *Tarihte Ermeniler ve Ermeni Meselesi*, İstanbul 1976, s. 657.

1348 Michael Provence, *The Last Ottoman Generation and the Making of the Modern Middle East*, Cambridge University Press, New York 2017, s. 68; Oral Sander, *Siyasi Tarih:*

için Almanya ile yapılacak anlaşma büyük önem taşıyordu.

7 Mayıs 1919'da Alman heyetine barış koşulları iletildi. Alman hükûmeti şartların ağırlığı nedeniyle bu teklifin kabul edilemez olduğunu değerlendirdiyse de 16 Haziran 1919'da müttefikler bir ulti-matom vererek durumun ciddiyetini göstermiş oldular.¹³⁴⁹ Almanya ile Versay (Versailles) Antlaşması 28 Haziran 1919'da imzalandı.

440 maddelik Versay Antlaşması ile sınırlar, sömürgeler, silahsızlanma, siyasi düzenlemeler ve tamirat borçları ile ilgili ağır bir antlaşma yapıldığı görülmektedir. Antlaşmayla Almanya savaşta aldığı bütün bölgeleri Belçika'ya ve Fransa'ya geri verdi, ayrıca bütün denizaşırı sömürgeleri de elinden alındı. Almanya'nın sömürgeleri Milletler Cemiyetinin kontrolü ve İtilaf Devletlerinin mandası altına konuldu. Mecburi askerlik kaldırılarak ordudaki asker sayısına sınırlama getirildi. Denizaltı ve savaş uçağı yapımı yasaklanarak bütün gemilerine el konuldu. Almanya bu antlaşmaya göre, Avusturya, Çekoslovakya ve Polonya'nın bağımsızlığını tanımak zorunda kaldı; Fransa, İtalya ve İngiltere'ye harp tazminatı ödemekle yükümlü hale getirildi. Harp tazminatı olarak 1921'de 56 milyar dolar belirlenmesine rağmen, bu miktarın fazlalığı nedeniyle tazminat yine aynı yıl 33 milyar dolara düşürülmüştür.¹³⁵⁰ Bu karar, Almanya ekonomisini tamamıyla çökertmeyi ve bir daha ayağa kalkamaz hale getirmeyi amaçlamıştır. Savaşın başında Almanya, İngiltere'nin denizlerdeki en büyük rakibi iken savaşın sonunda bu rakip devre dışı bırakılmıştır.¹³⁵¹

Versay Antlaşması'nda savaşın getirdiği yıkım ve ölümlerin, Almanya ve müttefiklerinin saldırganlığının bir sonucu olduğu, bunu Almanya ve ilişkili hükûmetlerin de kabul ettiği belirtiliyordu. Almanlar bu sorumluluk meselesini anlaşmada kabul etse de daha sonraları bu kabulün kurulan cumhuriyet rejiminin baskı altında olması nedeniyle olduğu savunulacaktı. Almanya, sorumluluğun kendisinde olduğunun kabulünü içine sindirememiştir.¹³⁵² Bu anlaşma hiçbir zaman Almanların gözünde bir barış anlaşması olarak görülmemiştir. Antlaşmadaki kısıtlama ve baskı unsurlarının II. Dünya Savaşı'na giden yolu açan bir rolü olacaktı. ABD Başkanı Wilson'un basın sekreterine söylediği, *Bir Alman olsam anlaşmayı imzalamalı mıyım diye düşünürdüm*

İlkçağlardan 1918'e, Ankara 2007, s. 500.

1349 Ellinor Von Puttkamer, "Versailles Peace Treaty (1919)", *Encyclopedia Of Public International Law*, New York 1982, s. 277.

1350 Edward Hallett Carr, *International Relations Between the Two World Wars 1919-1939*, Macmillan, 1990, s. 3; Anne Orde, *British Policy and European Reconstruction After the First World War*, Cambridge University Press, New York 1990, s. 32-33.

1351 Niall Ferguson, *İmparatorluk: Britanya'nın Modern Dünyayı Biçimlendirışı*, Çev. Nurettin Elhüseyni, İstanbul 2020, s. 298.

1352 Rifat Uçarol, *Siyasi Tarih (1789-1914)*, İstanbul 2015, s. 80.

demesi mütteliklerin bile anlaşmayı ne denli ağır bulduğunun itirafı gibidir.¹³⁵³

9.3.2. Avusturya ile Barış: Saint Germain Antlaşması

İtilaf Devletleri Almanya'dan sonra Avusturya ile barış meselesini ele aldılar. Barış görüşmeleri yapıldığı sırada Avusturya-Macaristan İmparatorluğu dağılmış durumdaydı. Macarlar, Polonyalılar, Hırvatlar, Çekler, Slovenler imparatorluktan kopmuşlar ve kaderlerini aramak için temsilcilerini Paris'e göndermişlerdi. Toprakları üzerinde birçok milletin taleplerde bulunduğu Avusturya ile 10 Eylül 1919'da imzalanan Sen Cermen (Saint-Germain) Antlaşması 381 maddeden oluşmaktadır. Bu antlaşmaya göre Avusturya; Çekoslovakya, Polonya ve Macaristan'ın bağımsızlığını tanıyacak, Galiçya'yı Polonya'ya, Hırvatistan'ı Yugoslavya'ya, Trol ve Trieste'yi İtalya'ya ve Bukovina'yı ise Romanya'ya terk edecektir. Mecburi askerlik kaldırılarak ordu 30.000 kişiye indirilecektir.¹³⁵⁴

Avusturya askerî anlamda tükenmiş bir duruma gelirken ekonomik olarak da zengin tarım ve endüstri bölgeleri olan Bohemya ve Trolleri kaybetmiş ve büyük bir enkaza dönmüştür.¹³⁵⁵ Topraklarının genişliği yaklaşık yedi kat küçülerek 84.000 km kareye ve nüfusu da yine yaklaşık yedi kat küçülerek 7 milyona düşmüştür.¹³⁵⁶ Avusturya, Paris'te en fazla toprak kaybına uğrayan ülkelerden birisi olmuştur. Almanya ile arasına konulan siyasi ve askerî yasaklar ise Pan-Cermenizm'in önüne çekilmiş bir engeldi.

9.3.3. Bulgaristan ile Barış: Neuilly Antlaşması

Bulgaristan 29 Eylül 1918'de Selanik Mütarekesi ile savaştan ilk ayrılan İttifak Devleti olmuştu. Onun ayrılışı Osmanlı Devleti ile Avusturya-Macaristan ve Almanya bağlantısını kesmişti. Mütarekenin yapılması İttifak Devletlerinin durumunu çok zorlaştırmıştı. Aslında Selanik Mütarekesi İttifak Devletlerinin de bir ateşkesi gibi olmuştur.¹³⁵⁷

Bulgarlar ateşkes sonrasında oldukça umutluydular. Paris Barış Konferansı'na İtilaf Devletleri yanlısı Stambolosky ile katıldılar. Kral Ferdinand, onu başbakanlığa getirerek savaşın sonunda ortaya çıkacak yükümlülükten

1353 Louise Chipley Slavicek, **The Treaty of Versailles (Milestones in Modern World History)**, New York 2010, s. 69.

1354 Macmillian, **age.**, s. 250-253.

1355 Armaoğlu, **age.**, s. 118.

1356 Uçarol, **age.**, s. 81.

1357 Fatih Mehmet Sancaktar, "Bulgaristan'ın 29 Eylül 1918 Selanik Mütarekesi'yle I. Dünya Savaşı'ndan Çekilmesi ve Osmanlı Devleti", **100. Yılında Mondros Mütarekesi ve Karadeniz'de Milli Mücadele Uluslararası Sempozyumu**, C I, Karadeniz Teknik Üniversitesi Yay., Trabzon, 2019, s. 191.

kurtulmak istemişti. Heyet 26 Temmuz 1919'da Paris'e ulaştı. Ancak heyeti kimse karşılamadığı gibi Paris'in dışında bir yere yerleştirildiler.¹³⁵⁸ Bulgar heyetinin izinsiz hiçbir yere gitmelerine izin verilmiyordu. Uygulama olarak Osmanlı Devleti'ne çok benzer bir tutum söz konusuydu. Ülkeleri hakkında nasıl bir karar verileceğini ise Fransız gazetelerinden takip ediyorlardı. Heyet görüşme için kabul edildiğinde ise Fransız Başbakanı heyetkilere *Neydiniz siz? Krallık mı Cumhuriyet mi?* diye alaycı şekilde sormuştu.¹³⁵⁹

27 Kasım 1919'da Bulgaristan ile imzalanan Nöyü (Neuilly) Antlaşması gereğince, Bulgaristan, Güney Dobruca'yı Romanya'ya, Gümülcine ve De-deağaç'ı Yunanistan'a, Tsaribrod ve Sturmitsa'yı Yugoslavya'ya terk etmiştir. Böylece Bulgaristan'ın Ege Denizi'ne çıkışı engellenmiştir. Mecburi askerlik kaldırılarak askerî gücü 33.000 kişi olarak sınırlandırılmış, hava ve deniz kuvvetleri kaldırılmıştır. Galiplere 1920'den itibaren 37 yıl içerisinde iki milyar iki yüz elli milyon altın Frank tamirat borcu ödemesi istenmiştir ki bu miktar Bulgaristan ekonomisinin neredeyse yarısına denk gelmektedir.¹³⁶⁰ Antlaşma Bulgaristan'da büyük bir hayal kırıklığına neden olmuş, II. Dünya Savaşı'na kadar bu anlaşmanın kısıtlayıcılığından kurtulmaya çalışmış ve Paris düzenine karşı kendiliğinden doğan revizyonist (yenilikçi) ülkelerden olmuştur.¹³⁶¹ Bulgarlar savaştan sonra komşuları olan Yugoslavya, Romanya ve Yunanistan'a karşı düşmanca bir tutum içerisine girmiştir.

9.3.4. Macaristan ile Barış: Trianon Antlaşması

Macaristan yöneticileri savaşın kaybedileceğini anladıkları andan itibaren bir anlaşmada kullanabilmek için ülke içindeki nüfusun durumu, tarihi ve doğal şartlar üzerine hazırlık yapamaya başladılar. 13 Kasım 1918'de Avusturya-Macaristan İmparatoru I. Károly'nin tahttan ve Macaristan üzerindeki haklarından feragat ettiğini açıklaması üzerine Macaristan bağımsızlığını ilan etti.¹³⁶² Böylece Avusturya'dan ayrılan Macaristan ile Paris'te ayrı olarak bir anlaşma yapılması gerekti. Ancak Macaristan'ın Avusturya'dan ayrılarak bağımsız olmasından sonra ülkede çıkan ayaklanmalar nedeniyle anlaşmanın yapılması gecikti.¹³⁶³

Bu sırada Macaristan'da Batı taraftarı Karolyi Cumhuriyetçi Hükûme-

1358 Glenny, *age.*, s. 355.

1359 Aşkın Koyuncu, "Neuilly Antlaşması (27 Kasım 1919) Bulgaristan'ın İkinci Büyük Felaketi", **Doğu Batı, Balkanlar-II**, C 22, S 90, Ağustos, Eylül, Ekim 2019, s. 217-218.

1360 Heribert Franz Kock, "Neuilly Peace Treaty (1919)", **Encyclopedia of Public International Law**, New York 1982, s. 3-4.

1361 Koyuncu, *agm.*, s. 233-234.

1362 Gökhan Dilbaş, Macar Tarihinde Bir Kırılma Noktası: Trianon Barış Antlaşması (4 Haziran 1920), **Trakya Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Dergisi**, C 9, S 17 2019, s. 81-82.

1363 Uçarol, *age.*, s. 81.

ti'ne karşı gerçekleştirilen komünist ayaklanma ile Béla Kun iktidara gelmiştir. Avrupa'nın ve ABD'nin Macarlara karşı sert tutumları ülkede Bolşevizmin güçlenmesi sonucunu ortaya çıkarmıştır. Fakat bu hükûmet de Romanya ve Çekoslovakya tarafından tasfiye edilmiştir. Paris Barış Konferansı'nda Macar temsilciler, Bulgarlar ve Türkler gibi dışlandılar, ülkeleri Romen ve Çek kuvvetleri tarafından işgal edildi. Macar liderlerin ABD Başkanı Wilson'a adalet için müracaatları bir sonuç vermedi.¹³⁶⁴

1 Aralık 1919'da Fransa Başbakanı Georges Cleamanceau, barış görüşmelerine katılmak üzere Macar hükûmetini Paris'e davet etti. Macar heyeti 7 Ocak 1920'de Paris'e geldi ve 15 Ocak'ta da anlaşma şartlarını öğrendi. Ancak şartlar çok ağırdı, Macarlar şartlar üzerine bazı taleplerde bulundular ama İtilaf Devletlerinden herhangi bir olumlu yaklaşım göremediler. Özellikle Macarca konuşan milletlerin bir arada tutulması konusunda Macar tarafının hassasiyetleri göz ardı edildiği için Macar hükûmeti anlaşmaya karşı isteksizse de şartların daha da ağırlaşmasından endişe edilerek barış anlaşmasının imzalanması kararlaştırıldı. Macarlar "ellerine verilen bu acı reçeteyi kabule mahkûm" oldu.¹³⁶⁵

4 Haziran 1920'de imzalanan 364 maddelik Trianon Antlaşması'na göre, Macaristan, Presburg'u Çeklere, Bosna Hersek'i Yugoslavya'ya, Burgerland'ı Avusturya'ya, Transilvanya'yı Romenlere bırakmıştır. Macaristan, topraklarının üçte ikisini ve nüfusunun da beşte üçünü kaybetmiş, 35.000 bin kişilik bir ordu ile askerî gücü sınırlandırılmıştır. İttifak Devletleri ile birlikte savaş kayıpları ve yıkımlarından sorumlu tutulmuş ve tazminat ödemeye mahkûm edilmiştir.¹³⁶⁶ Antlaşmadaki toprak kayıpları ekonomik açıdan da Macaristan'a ağır bir darbe indirmiştir. Zira Macaristan bu anlaşmayla endüstrisinin % 80'ini, buğdayının % 6'sını, şeker pancarının % 85'ini ve ormanlarının % 83'ünü kaybetmiştir.¹³⁶⁷

Antlaşma Macarca konuşan halkların birlikteliğine önem vermemiş, Macaristan topraklarının bir savaş ganimeti gibi dağıtılmasına neden olmuştur. Bununla beraber millet olarak parçalanmışlık hali, Macar millî kimliğinin güçlenmesine katkı sağladı.¹³⁶⁸ Macarlar savaştan sonra, Paris'te kurulan düzene karşı revizyonist devletler safında yer almıştır.

1364 Francis Deák, **Hungary at the Paris Peace Conference: The Diplomatic History of the Treaty of Trianon**, Columbia University Press, 1942.

1365 Dilbaş, agm., s. 84-87.

1366 Heribert Franz Kock, "Trianon Peace Treaty (1920)", **Encyclopedia of Public International Law**, New York 1982, s. 250.

1367 Uçarol, **age.**, s. 82.

1368 Dilbaş, agm., s. 102.

9.3.5. Osmanlı Devleti ile Barış: Sevr Antlaşması

İttifak Devletleri içinde barış görüşmeleri en uzun süren ve en son barış yapan devlet Osmanlı Devleti olmuştur. Osmanlı Devleti'nin yöneticileri, Mondros Mütarekesi'nin şartlarını, diğer İttifak Devletlerinin yaptığı anlaşmalara göre hafif olarak değerlendiriyorlardı. Osmanlı Devleti'nin kaderinin belirlenmesine yönelik aylar süren konferans müzakerelerinin sonucu, 10 Ağustos 1920'de imzalanan Sevr Antlaşması'ydı. Sevr Antlaşması'nın maddelerine göz attığımızda Avrupa emperyalizminin ne boyutlarda olduğu görülür. Bu maddeler, Türklerin neden müttefiklerin emperyalist arzularına, Rum ve Ermenilerin milliyetçi istek ve taleplerine karşı direnmekten başka çarelerinin olmadığını gösteriyordu. Türkler eğer böyle bir direniş göstermeselerdi varlıkları tamamen sona erecekti.¹³⁶⁹

İngiltere Başbakanı Lloyd George, Türkleri zararlı ve potansiyel bir sorun kaynağı olarak görüyor, lanetli ve zalim olarak niteliyor, Türk İmparatorluğu'nun ise temelden çürümüş olduğunu dillendiriyordu. Bu nedenle ateşkes sonrasındaki süreci Türklerden kurtulmak için büyük bir fırsat olarak değerlendiriyordu.¹³⁷⁰ Ancak mütarekeden sonra İtilaf Devletlerinin Anadolu'yu işgal etme girişimi meseleleri daha karmaşık bir hale getirmiştir. Önce Alman meselesinin çözümünü isteyen İtilaf Devletleri Paris Barış Konferansı sırasında en büyük güçlüğü, Osmanlı Devleti ile imzalanacak olan barış antlaşmasını hazırlarken yaşamıştır. İtilaf Devletleri Osmanlı Devleti'nin mirasının paylaşılması konusunda birbirleriyle kolayca anlaşamayacaklarını bildiklerinden önce diğer devletlerin antlaşma maddeleriyle uğraşmışlardır.¹³⁷¹

Bu sırada Türkiye'de yaşanan gelişmeler sebebiyle 1920 yılı başında Londra'da bir konferans yapılmıştır. Bu dönemde İtalya'da ve Fransa'da hükümet değişiklikleri olunca, aşırı Türk düşmanı Fransa Başbakanı Clamenceau yerine Millerand geçmiş ve Fransız siyaseti biraz daha yumuşamıştır. Fakat bu konferans sırasında da İtilaf Devletleri özellikle Batı Anadolu ve Güneydoğu Anadolu konularında bir sonuca varamamışlardır. İtilaf Devletleri, 19-26 Nisan 1920'de San Remo'da bir konferans toplayarak Osmanlı Devleti'nin topraklarını paylaşmak için bir araya gelmişlerdir.¹³⁷² İngiltere, Fransa ve İtalya başbakanları ile Japonya, Yunanistan ve Belçika temsilcilerinin katılımıyla gerçekleşen San Remo Konferansı'nda hazırlanan antlaşma planı, 11 Mayıs 1920'de Osmanlı Devleti'ne sunulmuştur. 433 maddeden oluşan Sevr (Sevres) Antlaşması 10 Ağustos 1920'de Osmanlı Devleti ile İngiltere, Fransa, İtalya, Japonya, Ermenistan, Belçika, Yunanistan, Hicaz, Polonya, Romanya,

1369 McCarthy, *age.*, s. 234.

1370 Heather Lehr Wagner, *The Division of the Middle East: The Treaty of Sèvres*, Philadelphia, 2004, s. 5-6

1371 Helmreich, *age.*, s. 1; Fromkin, *age.*, s. 315-318.

1372 Provence, *age.*, s. 71-73.

Sırp-Hırvat-Slovenya (Yugoslavya) ve Çekoslovakya devletleri arasında imzalanmıştır.¹³⁷³ Askerî ve ekonomik kısıtlamalar, sınırlar, tazminat, hâkimiyetin paylaşılması gibi bir çok farklı konuları ele alan Sevr Antlaşması, Türk tarihinde eşi görülmemiş bir yıkım belgesidir.

San Remo Konferansı'nda İngiltere ve Fransa, Amerika'nın bu konferansta bulunmayışını fırsata dönüştürerek, Orta Doğu'da manda rejimlerinin kurulmasına karar verdiler. Suriye ve Lübnan Fransız; Irak, Ürdün ve Filistin de İngiliz mandasına verildi. Bu süreçten itibaren Arap halkları için artık bir bağımsızlıktan söz etmek mümkün olmayacaktır.¹³⁷⁴

Bu sırada Anadolu'da başlayan Millî Mücadele hareketinin kararlı duruşu ve yapılan işgallere karşı verdiği mücadele sonucunda, Sevr Antlaşması kabul edilmemiş ve uygulanmamıştır. Paris'te kurulan düzene karşı ilk direniş, Anadolu'da Mustafa Kemal Paşa liderliğindeki istiklal mücadelesi ile başlamış ve Paris'te alınan bir karar ilk defa Sevr'e dair maddelerin tekrar görüşüldüğü Londra Konferansı'nda konuşulmuştur. Millî Mücadele sonucunda, Türkiye ile İtilaf Devletleri arasında 24 Temmuz 1923'te Lozan (Lausanne) Antlaşması imzalanmıştır. Bu antlaşma, I. Dünya Savaşı sonrasında yapılan ağır şartlar taşıyan antlaşmalar içinde ayrı bir öneme sahiptir. Lozan, Sevr Antlaşması'nı geçersiz kılan, yeni kurulan Türk Devleti'ni bütün dünyaya tanıtan önemli bir antlaşma olmuştur.

1373 Antlaşma maddeleri ve daha detaylı bilgi için bk. İsmail Soysal, **Tarihçeleri ve Açıklamaları İle Birlikte Türkiye'nin Siyasal Antlaşmaları**, C I, Ankara 1983, s. 140-218.

1374 Armaoğlu, **age.**, s. 154.